

Reactie

De 'O' is voor ... Een reactie op Kooistra, Ultee en Pelzer

*Frans van der Slik*¹

In het recente artikel 'Aap, Noot, Mustafa... Het effect van taalafstand en koloniaal verleden op leerprestaties' in *M&M* (Kooistra, Ultee en Pelzer, 2008), worden, zoals de auteurs stellen, vier nieuwigheden gepresenteerd om de verschillen in leesvaardigheid tussen migrantenkinderen te verklaren. De belangrijkste nieuwigheid is dat taalafstand op een meer verfijnde wijze is geoperationaliseerd en dat daarmee een belangrijke stap voorwaarts is gezet ten opzichte van het artikel van Van Tubergen en Kalmijn (2005), waarin een nogal grove driedeling voor taalafstand wordt gehanteerd.² Helaas, hun bijdrage over taalafstand bevat dermate veel onjuistheden en onnauwkeurigheden dat een reactie vanuit de taalkunde op zijn plaats is.

Een wezenlijk probleem betreft de wijze waarop Kooistra et al. de genetische maat voor taalafstand geoperationaliseerd hebben. Die is namelijk niet gebaseerd op *talen* zoals bij Cavalli-Sforza et al. maar op *naties*. De auteurs gaan kennelijk uit van de assumptie dat landen eentellig zijn. Monolinguale landen zijn echter in de wereld eerder uitzondering dan regel. Zuid-Afrika, bijvoorbeeld, heeft naast het Engels en Afrikaans nog negen andere officiële talen. In dat land met zo'n 42 miljoen inwoners wonen al evenveel Zulu moedertaalsprekers als Afrikaanse en Engelse moedertaalsprekers samen (Gordon, 2005). En in Nigeria worden maar liefst 521 zeer uiteenlopende talen gesproken (Gordon, 2005). Alsof dat al niet problematisch genoeg is, wordt de genetische linguïstische afstand van Nigeria en Zuid-Afrika ten opzichte van de Germaanse talen door Kooistra et al. op nul gesteld omdat de officiële landstaal Germaanstalig zou zijn. Dat is hooguit ten dele juist en bovendien is het op nul stellen van linguïstische taalafstand dubbelop omdat in de analyses al gecontroleerd wordt voor kolonisatie door een Germaanstalig land. Ik neem althans aan dat Kooistra et al. niet zover gaan te stellen dat

door de kolonisatie van Zuid-Afrika de genetische samenstelling van de bevolking onmiddellijk drastisch is veranderd. Er zitten nog andere dubieuze linguïstische afstanden in de gehanteerde data. Georgiërs zullen zich zeker niet herkennen in de aanname dat er geen linguïstische afstand bestaat tussen het Georgisch en het Russisch. Het Georgisch (de officiële taal), dat door meer dan 75% van de bevolking gesproken wordt, valt namelijk onder de Kaukasische taalfamilie en is daarmee wezenlijk verschillend van het Russisch dat tot de Slavische taalfamilie behoort. Verder, zou het werkelijk zo zijn dat de Libanezen in linguïstisch opzicht overeenkomen met de Berbers, die hemelsbreed zo'n 4500 kilometer verder westwaarts in het Atlasgebergte van Noord-Afrika wonen en die zich deels met succes hebben onttrokken aan de invloeden van het Arabisch? En zou het Hongaars zich in linguïstisch opzicht even ver van het Engels bevinden als het Pools of Slowaaks?²³ De auteurs hadden er goed aan gedaan de studie van Ruhlen (1987) niet alleen aan te halen, maar de daarin geleverde informatie ook te verwerken.

Een tweede probleem van wezenlijke aard betreft de analyses en de variabelen die daarin zijn opgenomen. Het is nogal moeilijk te volgen wat er is gebeurd. Aan de ene kant wordt op het individuele niveau niet gecontroleerd voor opleidingsniveau omdat volgens de auteurs dan een groot deel van de effecten van migratie worden uitgezuiverd. Dat is een opmerkelijk besluit omdat het uitsluitend om migrantenkinderen gaat. Het niveau van begrijpend lezen zal beslist gerelateerd zijn aan opleidingsniveau en voor de verschillen tussen landen wat betreft opleidingsniveau is immers gecontroleerd. Er is met andere woorden geen enkele reden om niet te controleren voor opleidingsniveau als individueel kenmerk, integendeel. Aan de andere kant wordt op landenniveau juist overmatig gecontroleerd voor taalafstand. Ten eerste door een maat voor genetische linguïstische afstand te gebruiken, waarbij bovendien de afstand tot het Engels op nul is gesteld als een officiële taal in het betreffende land Germaans is als gevolg van een koloniaal verleden. Ten tweede door te controleren voor een Germaans koloniaal verleden en ten derde, alsof er nog niet genoeg gecontroleerd wordt, door ook nog een maat voor *taalkundige* linguïstische afstand in de analyses te betrekken. Door al die controles is het volstrekt onduidelijk waar de schatting van het effect van genetische taalafstand nog voor staat. In eerste instantie leveren de analyses overigens niet het verwachte resultaat op: Het effect van de genetische taalafstand is eerder positief dan negatief. De auteurs laten zich door zo'n tegenslag echter niet uit het veld slaan. Door ook nog eens de scores van een viertal Oost-Aziatische landen buiten de analyses te plaatsen (die veel hoger uitvielen dan op grond van hun genetische afstand verwacht werd), wordt uiteindelijk toch het veronderstelde negatieve effect van genetische taalafstand gevonden.

Wat betekenen nu deze resultaten? Volgens mij helemaal niets. Ik durf de stelling aan dat het effect van genetische taalafstand verdwijnt als de controle voor taalkundige linguïstische afstand achterwege blijft. En voor zover de uitkomsten wat om het lijf zouden hebben, impliceren ze dat de hypothese dat *genetische* taalafstand een negatief effect heeft op het niveau van leesvaardigheid, overtuigend verworpen is. Voor alle duidelijkheid: deze conclusie staat diametraal tegenover die van Kooistra, Ultee en Pelzer. Maar als het negatieve effect van genetische taalafstand pas gevonden kan worden nadat een aantal genetische afstandscores vervangen is door afstandscores gebaseerd op relatief recente historische gebeurtenissen, dan is de geldigheid van die maat voor genetische taalafstand op zijn zachtst gezegd twijfelachtig. Dat talen vervangen zijn door naties verhoogt het vertrouwen in de resultaten evenmin, om over de missers wat betreft Georgië en Libanon nog maar te zwijgen. En dan nog mijn laatste maar zeker niet minste punt. Het op ad hoc basis buiten de analyses plaatsen van een viertal landen die klaarblijkelijk niet aan de gestelde hypothese voldoen (en die in taalkundige zin niet toevallig het meest afwijkend zijn), heeft veel weg van een werkwijze die in pseudowetenschap niet ongebruikelijk is (zie Christensen, 2007: 16-17). Misschien een suggestie voor een volgende gelegenheid: ga eerst eens te rade bij taalwetenschap.

Noten

1. Frans van der Slik, Afdeling Taalwetenschap, Radboud Universiteit Nijmegen; f.v.d.slik@let.ru.nl.
2. Chiswick en Miller (2005) hebben al eerder minder grove maten voor linguïstische afstand ingezet om de verschillen in beheersing van het Engels van migranten in de Verenigde Staten te verklaren en in die zin is de studie van Kooistra et al. dus allerminst uniek.
3. Cavalli-Sforza et al. (1994: 270) stellen de genetische afstand tussen het Engels en het Hongaars inderdaad op .07. En daarmee wordt dus een fundamentele zwakte blootgelegd van extrapolaties op grond van genetische verwantschap. Taaltypologisch behoren het Hongaars *en* het Fins namelijk beide tot de Oeralse taalfamilie en niet tot de Slavische taalfamilie (Gordon, 2005; Ruhlen, 1987).

Literatuur

- Cavalli-Sforza, L.L., Menozzi, P. & Piazza, A. (1994). *The history and geography of human genes*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Chiswick B.R. & Miller, P.W. (2005). Linguistic distance: A quantitative measure of the distance between English and other languages. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 26, 1-11.
- Christensen, L.B. (2007). *Experimental methodology* (10th edition). Boston, etc.: Pearson Education.

- Gordon Jr., R.G. (2005). *Ethnologue: Languages of the world*, 15th edition. Dallas, TX: SIL International.
- Kooistra, J.-P., Ultee, W. & Pelzer, B. (2008). Aap, Noot, Mustafa... Het effect van taalafstand en koloniaal verleden op leesprestaties. *Mens & Maatschappij*, 83, 258-278.
- Ruhlen, M. (1987). *A guide to the world's languages*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Tubergen, F. van & Kalmijn, M. (2005). Destination-language proficiency in cross-national perspective: A study of immigrant groups in nine Western countries. *American Journal of Sociology*, 110, 1412-1457.